

A 200 éves Komárom megyei szénbányászat jubileumi ünnepe Vértessomlón

1980. július 5-én Vértessomlón, az egykori tisztiház udvarán tartottuk meg a Komárom megyei szénbányászat 200 éves jubileumi nagygyűlését. A kétszintes tisztiház lakója volt *Prockl Kristóf* bányafelügyelő, aki leszármazottja annak a *Prockl Kristóf* fővájárnak, aki *Liczner Ignác* Esterházy uradalmi mérnök vezetése mellett 1780-ban a rendszeres bányaművelési munkálatokat megkezdte és irányította. A jubileumi ünnepséget a Magyar Szénbányászati Tröszt, a Tatabányai és Oroszlányi Szénbányák igazgatóságai, valamint az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület három helyi csoportja és történeti szakcsoportja szervezték. Részt vett a rendezésben még a Vértesi Erdő és Fafeldolgozó Gazdaság igazgatósága és az Országos Erdészeti Egyesület helyi csoportja. Segítettek a szervezésben Vértessomlón a tanács, a párt, a Hazafias Népfront, a KISZ, a plébániai hivatal és Vértessomló lokálpatriotái.

Az ünnepséget *Varga Albert*, az Oroszlányi Szénbányák vezérigazgatója nyitotta meg, majd *dr. Tamássy István*, a Magyar Szénbányászati Tröszt vezérigazgató helyettese mondott ünnepi beszédet, amelyben ismertette a Vértessomlói szénbányászat történetét.

*

Brennberg és Nógrádverőce után Somlón kezdődött meg a rendszeres bányászkodás hazánkban az úgynevezett régi bánya telepítésével 1780-ban. Ezeket a bányaművelési munkálatokat az Esterházy uradalom utasítására *Liczner Ignác* uradalmi mérnök vezetése mellett *Prockl Kristóf* fővájár végeztette. Az első létesítmény a széntelep nyugati kibúvását követő régi bánya elnevezésű ereszke volt, ami később a Gesztési patak medrére torkolló légtárával bővült. Az 1780—1848 közötti években a régi és a közép elvezésű bányákban folyt a termelés, majd az 1848—1890-es évek között a Mária és a Miklós bánya lett a széntermelés alapja. 1890-től a Corvin-akna nyitásával próbálták a bányászkozást fellendíteni. A bányászat 113 éve alatt a kitermelt szén mennyisége 240 ezer tonna. A termelt szenet kezdetben elsősorban az Esterházy uradalom használta mész- és téglaegetésre. A „tatai kőszén” néven forgalmazott zsemlyei szén eljutott a komáromi várba, sőt a dunai gőzhajózási forgalom 1830. évi megindulása után Pestre is.

A helyi szénbányászat fejlődését korlátozta az a körülmény, hogy a bánya távol esett a főútvonaltól, rossz közútjai voltak és a piaci árak sem kedveztek, mivel hőegységértékre számítva a szén 1,3-szor többbe került mint a bükkfa. Viszontagságos évek, értékesítési nehézségek, közlekedési és szállítási problémák, a szükséges technikai felszerelés és a felhasználó ipar hiánya együttesen azt eredményezték, hogy a bányászat mindvégig agonizált, mígnem 1893 tavaszán a termelést teljesen beszüntették.

A vértessomlói bányászatot ismerve alapján táróbányászatnak nevezzük, azzal a megjegyzéssel, hogy a feltáró és kőszén szállító vágát szintje alatt is folytattak bányaművelést. Szellőztetési célokra vagy a táró, vagy a függőleges akna — mint a Vitla- és Pál-akna — szolgáltak. A javarészt külszín alatt, 10—30 m mélységben fekvő telepeken a fejtésmód folyosószerű volt, később a Corvin-aknában pásztafejtést alkalmaztak. A szén jövesztése és rakodása kizárólagosan kézi erővel történt, a szenet és a vizet talicskákkal szállították el. Az alacsony technikai színvonal, az elemi vízemelő berendezések hiánya, a csökkenő értékesítési lehetőség és mindezek kölcsönhatása eredményezi, hogy a szén piaci ára kedvezőtlen, s a vértessomlói szén nem volt versenyképes.

Az ünnepi alkalomra kibocsátott emléklap és levelezőlap

Közben kiépült az országos vasúthálózat, fejlődik az ipar, fogynak az erdők, mind több jóminőségű barnaszénre van szükség. És itt következik a vértessomlói bánya történetének az a mozzanata, amellyel egyszer és mindenkorra beíródott a magyar bányászat történetébe. Az 1891-ben alakult Magyar Általános Kőszénbánya putnoki bányaüzemének akkori igazgatója, **Hönsch Ede** elsőként ad hangot annak a véleményének, hogy itt is keresni kell az oligocén alatti eocén széntelepet. A fúrási programot **Brodmann Miksa** dolgozta ki. Az egymás után eredménytelennek mutató fúrásokat követően az ötödik fúrást Brodmann Vértessomlótól ÉK-i irányban, a falutól 2,5 km-re jelölte ki Síkvölgypusztán. Ez a fúrás 1895 karácsonyára a 44–75 méter között olyan nummulinás réteget harántolt, melyben Esztergom vidékén is meglévő édesvízi eocént és benne szénelőfordulást találtak. A további kutatást azonban a pénzhány meghússítani látszott. A MÁK vezérigazgatója **Herz Zsigmond** mégis egyetértett a fúrás tovább mélyítésével, s ennek eredménye, hogy 1896. március 11-én 118,3 mélységen 5,8 méter vastag eocén széntelepet harántoltak. Ezzel a fúrással fedték fel a tatabányai szénmedencét, s alapozták meg hosszú időre a magas színvonalú tatabányai szénbányászatot. 1896. december 25-én kigördült az első csille szén a tatabányai I-es lejtős aknából.

Az ünnepi beszéd után a zenekar eljátszotta a bányász himnuszt, miközben dr. Tamássy István leleplezte a bronzból készült emléktáblát, amelyen a következő szöveg olvasható: *Vértessomló (Sömle, Zsemlye) határában a tatai Esterházy uradalom 1780-tól folytatott mélyművelésű bányászatot. A bányauzem 1893-ban szűnt meg. E házban székelt 1870 után a bányatiszt. A Komárom megyei szénbányászat megindulásának alkalmából megemlékezünk az elődökről, a bányászat halottairól.*

Magyar Szénbányászati Tröszt

Tatabányai Szénbányák

Oroszlányi Szénbányák

1980. július 5.

Az emléktábla leleplezése után Varga Albert megnyitotta a 200 éves Komárom megyei szénbányászatot bemutató kamarakiállítást, amelyet a Komárom megyei Munkásmozgalmi és Ipartörténeti Múzeum rendezett az Oroszlányi és Tatabányai Szénbányák közreműködésével.

A kiállítás megtekintése után került sor a vértessomlóji temetőben Prockl Kristóf felújított síremlékének megkoszorúzására. Dr. Tamássy István kegyelettel emlékezett meg ezzel a koszorúzással valamennyi vértessomlóji elhunyt bányászról. A bányász zenekar gyászindulót játszott, miközben bányászgyepenruhás fiatalok elhelyezték a kegyelet koszorúját Prockl Kristóf bányatiszt síremlékére.

Roznai István

Az V. Nógrád megyei Honismereti Tábor¹

Kedves lányok és fiúk!

Hazánkban egyre szélesebb köröket vonz a Honismereti mozgalom. Országszerte nyílnak a miénkhez hasonló honismereti táborok, melyek a történelmi múlt felé fordulva kutatják elődeink mozgalmi tevékenységét, életmódját, a művelődés lehetőségeit, munkakörülményeiket, népszokásokat. A mi táborunk jellegénél fogva a bányászati történetét, a bányászok életmódját, szokásait kutatja.

A tábor programja ezúttal is kapcsolódik az országos és a megyei kutatási tervekhez és kötődik a salgótarjáni új múzeum kiállításainak megnyitásához. Szeretnénk ugyanis ha ez a tábor olyan eredménnyel zárulna, amely felhasználható lenne ebben a munkafolyamatban.

Céljaink változatlanok; mindenekelőtt az iskolában szerzett ismeretek kiegészítésére, gyakorlati alkalmazására vállalkozik a tábor. A kutatás során, s ez természetes, jobban megismerjük szűkebb hazánkat, szülőföldünket. Végül bízunk abban is, hogy jónéhányan kedvet kapnak a résztvevők közül történelmi tanulmányok folytatására, amit már nem egy példával tudnék igazolni. Találtakok majd a kutatómunka izgalmaival, a felfedezés örömeivel, élményeivel. Ez a munka megtanít lényeglátásra, összefüggések felismerésére. Nevel a régi, nemzedékek tárgyi és szellemi emlékeinek megbecsülésére.

Ahhoz, hogy igazán szeressük szűkebb hazánkat ismernünk kell jelenét, de éppen úgy múltját is. Négy megyei és két országos tábor előzte meg ezt a mostanit, bizonyítva a középiskolákkal való jó együttműködést, amelyet továbbra is ápolnunk kell, mutatva a diákok érdeklődését a múlt iránt.

A tábor programjának összefoglaló megnevezése: *A bányászok élete a Karancsvidéken*. A kutatási terület Etesre és környékére, valamint Karancslapujtőre és Karancslajára terjed ki. Hat csoport kezd meg a munkát muzeológusok vezetésével. Két munkásmozgalom-történelmi csoport Vonsik Ilona és Kriszta Lajosné irányításával; az előbbi a Horthy-korszakról, az utóbbi Karancsvidék ellenállási mozgalmáról gyűjt anyagot. Két néprajzi csoport Kapros Márta és dr. Zólyomi József vezetésével a Karancsvidék viseletét és állattartásának, gazdálkodásának hagyományait kutatja. A Balázs László vezette művelődéstörténelmi csoport iskolatörténettel, a sportmozgalommal, a sportolási lehetőségekkel, a kaszinók, a dalárdák, az olvasóköri történetével foglalkozik. A bányásszávalás folyamatát, a bányászat egykori munkamódszereit kutatja, szerszámokról, termelési eljárásokról gyűjt anyagot a dr. Szivircsek Ferenc vezette ipartörténelmi csoport.

A gyűjtés során feltárt értékek jelenünket gazdagítják. Ebben a táborban komoly munka folyik majd, egész napos kutatómunka a gyűjtés helyszínén reggeltől délutánig, de mindenképpen örömet fogtok lelni benne. Szórakozásra is lesz lehetőség, este rendezes programokon, vasárnap kiránduláson, sportrendezvényen kapcsolódhattok.

A tábor utat nyit új célok megvalósítása felé. Egy ismeretlen, vagy kevésbé ismert munkafolyamatot ismerhettek meg, a tudományos kutatómunkát.

Marczinek István

¹ A tábor megnyitásán elhangzott beszéd (Szerk.)

Bercsényi-émlékünnepség Vaján és Nyíregyházán

1979. október 6-án leplezték le a vajai várkastély parkjában létesülő „kuruc szoborgaléria” legújabb alkotását: *Rátonyi József* szobrászművész *Bercsényi Miklós*, a Rákóczi-szabadságharc főgenerálisáról és *Bercsényi László*, a Rákóczi-szabadságharc kapitánya, Franciaország marsalljáról készített közös emlékművet. Az ünnepséget a Hazafias Népfrent Országos Tanácsa, a Magyar Népköztársaság Honvédelmi Minisztériuma, a megyei, járási és a helyi szervek rendezték.

Vaja ezen a napon ünnepi díszet öltött. Zászlók lengtek az utcákon, feliratok köszöntötték az ideérkező vendégeket. Katonák és a vajai úttörőcsapat „közlekedési rendőrei” irányították a forgalmat. Úttörők, ifjúgardisták, katonák álltak díszőrséget az emlékmű előtt.

A vendégek a várkastély első emeleti nagytermében gyülekeztek. Eljöttek hozzáik: *Menyhárt András* vezérőrnagy, a Honvédelmi Minisztérium Katonai Tanácsának tagja; *dr. Molnár Béla*, a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának titkára; *dr. Bán Károly* ezredes, agitációs és propaganda csoportfőnök, főcsoportfőnökhelyettes; a Francia Köztársaság budapesti nagykövetségének képviselőjében *Jaques Rambal* nagykövetségi tanácsos és *Jaques Moser* alezredes, katonai és légügyi attasé; *Hosszú László*, a megyei pártbizottság titkára; *Gyuró Imre*, a megyei tanács elnökhelyettese; *Gulyás Emilné dr.*, a Hazafias Népfrent megyei bizottságának a titkára, továbbá a járás, a község párt-, állami és társadalmi szerveinek, a nyíregyházi helyőrség alakulatainak képviselői.

A vendégeket *Paragh László*, a Hazafias Népfrent vajai nagyközségi bizottságának a titkára köszöntötte. Bemutatta a falut, beszélt Vaja község múltjáról, a jelen politikai, gazdasági és kulturális eredményeiről. Ezt követően a Bercsényi-émlékműnél, a Himnusz elhangzása után, *Molnár Mátyás* múzeumigazgató, a Hazafias Népfrent vajai nagyközségi bizottságának az elnöke üdvözölte a több száz résztvevőt és megnyitotta az ünnepséget. Ezután *Kiss Lajos* vezérőrnagy, a Magyar Honvédelmi Szövetség főtitkára, a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának a tagja mondott avatóbeszédet. Miel-

VAY ADÁM MÚZEUM VAJA

tatta Bercsényi Miklós kuruc főgenerális kiemelkedő tevékenységét. Beszélt arról, hogy milyen szerepe volt a Rákóczi-szabadságharc előkészítésében, s megemlítette, hogy végig kitarzott a szabadságharc eszméje mellett.

Fia, Bercsényi László, aki fiatalon a Rákóczi-szabadságharcban kapitányi rendfokozatot ért el, a szabadságharc bukása után Franciaországban telepedt le. Választott hazájában elérte a legnagyobb méltóságot, marsall lett, de élete végéig magyar maradt.¹

Az avatóbeszéd elhangzása után a katonazenekar kuruc dallamainak hangjára a szónok leleplezte az emlékművet.

A leleplezés után *Sipos György*, a Hazafias Népfrent vajai nagyközségi bizottságának a tagja, a Vay Ádám Múzeum Baráti Kör elnöke vette át az emlékművet és köszönetet mondott mindazoknak, akik elősegítették az emlékmű felállítását, az ünnepség megrendezését. A szoborátvétel után a rendező szervek képviselői koszorút helyeztek az emlékműre. A délelőtti ünnepség a Rákóczi induló hangjaival ért véget.

Délután Nyíregyházán, a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán folytatódott az ünnepség. *Gulyás Emilné dr.*, a Hazafias Népfrent megyei bizottságának titkára köszöntötte a Bercsényi László emlékünnepség résztvevőit. Ezt követően *dr. Zachar József* kandidátus, hadtörténész tartott ünnepi beszédet.

¹ Bercsényi Lászlóról bővebben lásd *dr. Zachar József*: Egy élten át igazi magyar és vitéz katona. Honismeret, 1978. 1. sz. 21–23. old.

Az ünnepi beszéd elhangzása után irodalmi és művészeti műsor következett. Fellépett a Magyar Néphadsereg Vörös Csillag Érdemrenddel kitüntetett művészegyüttese.

Molnár Mátvás

A Tájak, Korok, Múzeumok akció szervezése egy debreceni honismereti szakkörben

A Tájak, Korok, Múzeumok országos közművelődési és honismereti akcióban szakkörünk az 1979—1980-as tanévben szervezeten vett részt. A debreceni KLTE Gyakorló Általános Iskola II. Rákóczi Ferenc Honismereti szakkörének tagjai egyénileg már az előző tanévben is bekapcsolódtak ebbe a vonzó országjáró kezdeményezésbe, azonban az elmúlt tanévben központi feladatunkká tettük, s így munkatervünkben nagyobb szerepet kapott. Az ezzel kapcsolatos tapasztalatról szeretnék röviden beszámolni.

Lehetővé tettük, hogy a honismereti szakköri tagságon kívül érdeklődő vendégek is résztvehessenek e mozgalomban, s az általunk szervezett kirándulásokon. Az alakuló szakköri összejövetelen részletesen ismertettük a mozgalom célját, hasznát és feladatait. Kb. egyhónapi szervező munka eredményének tudható, hogy 52 jelentkező kért részvételi lapot, s megkapták az *Utazás hazai tájakon* című kiadványt és a térképet. A debreceni múzeumok látogatása után egy szervezett szabocsai autóbusszos túra következett, melynek során Nyírbátor, Vaja és Nyíregyháza múzeumait és műemlékeit kerestük fel és értékes pontokat gyűjtöttünk. A továbbiakban a szakköri tagok és a szülők hétvégi kirándulásain egyénileg folytatták hasznos látogatásaikat. Szakköri foglalkozásaink programba vettük az időnkénti értékelést, valamint az egyéni látogatásról való beszámolót is. Az iskolai év folyamán három alkalommal tartottunk értékelést, ki hány ponttal rendelkezik. Ezek újabb ösztönzést adtak e hasznos akcióban való további részvételhez. Két budapesti kirándulást szerveztünk, elsősorban a TMK-akció jegyében. Március hó folyamán a Magyar Nemzeti Múzeumot, a Koronázó Mátvás templomot és a Munkásmozgalmi Múzeumot kerestük fel szakvezető-

vel. A májusi kirándulásainkon az óbudai Aquinkumot látogattuk meg. Az akció évi lezárására és értékelésére nyilvános honismereti szakkörön került sor. Ezt a szakkörünket a megyei honismereti nap keretében meghívott szülők és szakkörvezetők jelenlétében a Déri Múzeumban tartottuk. Nyolc szakköri tag rövid élménybeszámolót tartott a meglátogatott múzeumokról. Az őszi kirándulók közül 32 szakköri tag és vendég tartott ki az akció mellett. A húsz pontnál többet gyűjtő tagok (24 fő) jutalomkönyvben részesültek. A jutalmazásnál a pontok mellett figyelembe vettük azt is, hogy kik tartottak év közben, s a záró szakköri összejövetelen élménybeszámolót és kik készítettek a látogatott helyek képeslapjaiból, prospektusaiból tablót.

A további feladat a szünet elején a bronzjelvény megszerzése és az ezüstjelvényért való látogatás folytatása, újabb pontok gyűjtése, s az ismeretek, élmények gyarapítása.

Dr. Szamosújvári Sándor

Honismereti munka Földesen

Földes, Hajdú-Bihar megyei községben a honismereti, helytörténeti munka 1968. évben kezdődött el és ma már cselekvő mozgalommá vált. A bizottság 10 taggal működik a községben és minden megtesz a tudatformálás, a közösségi életre való nevelés érdekében.

A földesi bizottságnak éves munkaterve van, évenként 3—4 esetben ülészik, ahol értékeli a végzett munkát és meghatározza a következő feladatokat. Segíti a bizottság a községben működő 43 tagú vegyeskórus, 20 tagú KISZ-tánc-csoport, 6 tagú citerazenekar, 30 tagú népművészeti szakkör, 40 tagú kertbarátkör és az iskolai krónikaíró szakkör munkáját. A munkához jelentős segítséget adnak a párt, a tanács, a KISZ, a szövetkezetek, valamint a községi kultúrház és könyvtár.

1979. november 9-én Földesen tartotta meg ülését a Hazafias Népfront Hajdú-Bihar megyei Honismereti, Helytörténeti Bizottsága. Tanulmányozták a földesi bizottság munkáját, megtekintették a vegyes kerámia, illetve helytörténeti gyűjteményeket Gaál Zsigmond és Arany Gyula bizottsági tagoknál, továbbá az általános iskola úttörői által gyűjtött tárgyakat.

A bizottság tagjai ellátogattak a helyi bizottság és a kertbarátkör tagjai által létesített „Balásházy János” Kertbarát-múzeumban. A múzeum épületében, a majd 100 éves vénkerti pajtában még megvan az eredeti cilinderes kéményes nyitott, padkás tűzhely, bent a házban a búboskemence. Az épület és a benne összegyűjtött tárgyak jelképezik a földesi kertek tulajdonosainak mezőgazdasági hagyományait, kertben használt szerszámaikat.

A bizottság tagjai gyűjtik a régi, már használatban nem lévő tárgyakat, írásokat, fényképeket. Visszaemlékezéseket írnak a veteránokról, a község vezetőiről, akik a felszabadulás óta dolgoztak és dolgoznak, írásba foglalják elbeszéléseiket, hangfelvételt készítenek velük. **Karacs Zsigmond** bizottsági tag például összegyűjtötte Földes régi és új utcaneveit és a községben a ragadványneveket is.

A felszabadulás óta a bizottság tagjai több helytörténeti munkát készítettek. **Gaál—Szatai—Szöke:** Földes község tanácsának emlékfüzete (1944—1948); **Gaál Zsigmond:** A Földesi Vegyesipari Szövetkezet 25 éves krónikája (1951—1976); 20 éves a KISZ, Földes Ifjúságmozgalmi története (1957—1977); és **Sólyom József:** Földesi lakodalom. Népi játék 5 jelenetben. **Oros Károly:** Földesi Rákóczi Tsz 30 éves története most készül. A bizottság tagjai igen sok tanulmányt is megírtak. Előadásokat szerveznek a község lakosai részére, ahol a község történetét ismertetik. Előadás hangzott el Társadalom és telepítés, Földes családjainak a múltjáról, Balásházy János életéről, munkásságáról. A tanulmányok közül nagy jelentőségű a földesi cigány lakosság életének a felmérése és a Szabó Gáspár vértanúról elkészített munka is.

A bizottság tagjai a községben segítik az úttörő őr és raj, a szocialista brigádok naplóinak vezetését. A bizottság egy tagja krónikában vezeti, hogy naponként mi történik a községben. Segíti a bizottság az „Ismerd meg hazádat mozgalom”-mal kapcsolatos kirándulások, vetélkedők szervezését, a kiállítások megrendezését.

Már hagyományossá vált a községben minden év október 17-én a község felszabadulásának napján az általános iskola VII. osztályosai részére vetélkedő tartása, községünk felszabadulás óta eltelt történetéből és az úttörőmozgalom történetéből. Hagyomány Földesen minden évben a szüreti felvonulás és bál megtartása, karácsonykor a bethlehemes

játékok. Részt vesznek a bizottság tagjai a Déri Múzeum által minden évben meghirdetett pályázatokban is. **Dr. Dan-kó Imre,** a Déri Múzeum igazgatója, a Hajdú-Bihar megyei Honismereti, helytörténeti Bizottság titkára elismeréssel szövegezte a látottakról, az írásban elkészített és előterjesztett „Tájékoztató”-ban foglaltakról, a végzett munkáról. Javasolta, hogy a vénkerti pajtát, mint műemléket, el kell látni nádtetővel, amelyhez az illetékes szervek segítségét is kérni kell.

A Földesen tartott kihelyezett ülésen elhangzottak további lendületet adnak a helyi és megyei honismereti, helytörténeti munka kiszélesítéséhez, tömegmozgalommá való tételéhez.

Gaál Zsigmond

Geszler Ödön hetvenéves

Fiatalon senki sem készül „helytörténeti szakmára”. Valamennyien, a mozgalom hívei és munkálói valahonnan, más pályáról, véletlenül vagy tudatosan jutottunk el a mozgalomhoz. **Geszler Ödön** is csak nyugdíjba helyezése után került a helytörténet művelői közé, de nem véletlenül: „előéletében” számos

adottság és mozzanat jelzi idáig vezető útját.

Egy évtizeddel ezelőtt ismertem meg, illetőleg ismertük meg mindannyian, akik a honismereti mozgalom régi elkötelezettjei vagyunk. Találkoztunk a Fővárosi Művelődési Házban rendezett üzemtörténeti tanfolyamokon, a Hazafias Népfront helytörténeti fórumain, a Magyar Történelmi Társulat Üzemtörténeti Szekciójának előadásain, város-történeti tanácskozásokon. Az újoncok buzgalmával hallgatta és jegyezte a helytörténeti ismeretek leghivatottabb szakembereinek: *Szekély György, Jeney Károly, Sipos Péter, Tóttési Imre, Szekeres József, Sárközi Zoltán, Geregyes Ede, Szilágyi János* és mások fejtegetéseit, előadásait.

1971 novemberében részt vett az I. Budapesti Helytörténeti Konferencián és az Üzemtörténeti Szekció ülésén felszólalt a TIT Budapesti Szervezete Történelmi Szakosztályának képviselőként. Praktikus gondolatokat vetett fel a TIT és az ismeretterjesztés, valamint a helytörténeti munka kapcsolatának, együttműködésének lehetőségeiről. Az eseményekről kiadott almanach szerint a konferencia alkalmából meghirdetett pályázaton dr. Geszler Odón Adatok Budapest háború utáni újjáépítésének üzemtörténeti vonatkozásai című dolgozatával, mint a „legjobb üzemtörténeti munkával” a Szakszervezetek Budapesti Tanácsának különdíját nyerte el.

Ezek voltak Geszler Odón első jelentkezései a Honismereti mozgalomban. Folytatódott részvételével az 1972 júniusában Magyaróvárott megrendezett Nemzetközi Üzemtörténeti Konferencián. További „karierré”: kileptették a mozgalom névtelen katonáinak sorából azzal, hogy az I. Budapesti Helytörténeti Konferencia határozatából 1972 májusában megalakított Fővárosi Helytörténeti Klub vezetőségébe megválasztották *Cseh József* elnök mellé társadalmi titkárnak. 1973-ban tagja lett az FMH Helytörténeti—Honismereti Szakbizottságának is.

Emlékeztetek a Fővárosi Helytörténeti Klubban 1976 tavaszáig, a klub megszűntetéséig megtartott előadásai, felszólalásai, titkári beszámolói. A klub társadalmi vezetőségének a havi összejöveteleken sikerült megvalósítani az öntevékeny helytörténészek állandó találkozóját. 1978 januárjában megrendezett II. Budapesti Helytörténeti Konferencián ismertette a Fővárosi Helytörténeti Klub négyéves működésének főbb

eseményeit, és a honismereti feladatokra vonatkozó javaslatait.

1976 októberében a TIT Történelmi Szakosztálya megalakította a Hely- és Üzemtörténeti Szakcsoportját, amelynek vezetését *Geszler Odón*re, a Történelmi Szakosztály vezetőségéi tagjára bízta. Mint a szakcsoport titkára, számos alkalommal hallottam tőle vezetésének princípiumát: „Gouverner c'est prévoir.” Kormányozni annyit, mint előrelátni. Esztendőről esztendőre, jól előkészített éves munkatervek készülnek szakcsoportunk havi előadói üléseinek programjaival a hely- és üzemtörténeti tudásanyag terjesztésére, kerület- és vállalat-történeti tanulmányok bemutatására, a szocialista haza szeretetének elmélyítésére, módszertani kérdések megtárgyalására. A budapesti kerületi helytörténészek Kossuth Klub-beli központi találkozói lehetővé teszik a folyamatos tapasztalatcserét és munkamódszer-átadást. Az előadóüléseken megtárgyalt kerülettörténeteket. Egy kerület — egy előadás címen meghirdette a főváros valamennyi vállalatához és üzeméhez járó TIT Tájékoztató. Javaslatára rendeztünk 1979 októberében a Kossuth Klubban a HNF országos és budapesti szervezeteivel kerekasztal-beszélgetést a fővárosi honismereti mozgalom időszéri kérdéseiről és fejlesztésének távlatáról. Szervezőkészségének további bizonyítékai a TIT szakcsoport hagyományai: tavalyi Dabasra és Ócsára, az idén Gödöllőre.

A TIT-en kívül is propagálója a honismereti mozgalomnak. Mint nyugdíjas, az ÉVM Építésgazdasági és Fejlesztési Intézetének szaktanácsadója, egyúttal a Nyugdíjasok Körének vezetője. Havi klubdelutánjai programjában város-történeti előadásokat szerveznek. A Pamutnyomóipari Vállalat Fiatal Műszakik és Közgazdászok Tanácsában a magyar textilipar történetéről tartott egész éves előadássorozat.

Első üzemtörténeti pályamunkájának sikere további tanulmányok megírására buzdította. Az üzemek államosításának 25. évfordulójára meghirdetett országos pályázatra „Ütvesztés és újjászületés” (Egy fővárosi építőipari vállalat az 1956—1960. években) megírta volt vállalata történetének egy szakaszát. A bíráló bizottság az I. díjat ugyan nem adta ki, de Geszler Odón monográfiáját 65 pályamű közül a II. helyezéssel ismerte el.

Híre ment vállalat-történeti-írói sikereinek. 1974-ben megbízást kapott a Pamutkikészítőgyár igazgatójától a gyár

150 éves történetének megírására. Másfél évszázad az óbudai kékkfestők és textiltornyok között címen, két kötetben állított össze a gyártörténetet, amely egyúttal a környezet, Óbuda története is. A monográfia olvasmányos fejezeteit a Textilélet című lap folytatásokban közölte, és tette ismertté a szakmában. A szerző javaslatára az 1976. évi jubileumi ünnepekre emléktáblával jelölték meg a mai gyárteleppel szemben lévő Lajos utca 102/b. számú épületet, az „ősi házat”, amelyben annak idején *Spitzer Gerzson* kis kékkfestő műhelyét berendezte.

Végül megemlítem még egy városrésztörténeti—intézet-történeti tanulmányát. Az Építésgazdasági és Szervezési Intézet új székházát a vízvárosi Csalogány utcában, a középkori Szentpéter külváros plébániatemplomának falmaradványai fölé építették. A helyszín a középkorban is, a mai időkben is központ: akkor egy kisvárosé, ma egy kulcsfontosságú iparágé, az építőiparé. *Geszler Ödön* monográfiája 200 oldalon 255 ábrával szerkesztette meg a patinás Vízváros, az üveghomlokzatú irodapalota és a benne működő intézmény történetét.

Adós maradtam a válasszal az írásom elején feltett kérdésre: milyen előzmények után állt a honismeret szolgálatába *Geszler Ödön*? Életrajzában hol fedezhetők fel a hozzánk vezető útjelzések? A családi otthon a humaniorák felé irányította. Szülei muzsikuskok, zeneművészek. Édesapja zeneszerző, zeneíró, zenepedagógus, a főváros legfelsőbb zeneiskolájának igazgatója; édesanyja zongoraművész, évtizedekig a Nemzeti Zenecde tanára. Öccse is zeneszerző, zenepedagógus. Az ő ifjú érdeklődése a gimnáziumban a történelem felé fordul. Ezt tanulta a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti fakultásán is. Professzorai *Szekfű Gyula*, *Domanovszky Sándor*, *Hóman Bálint*, *Henlein István*, a földtudományokban *Cholnoky*

Jenő és a Közgazdasági Egyetemen *Terleki Pál*. Doktorál, középiskolai tanári oklevelet szerez, de a harmincas évek elején, az állástalan diplomások szomorú korszakában képzettségének megfelelő munkahelyhez jutni lehetetlenség. Fizesetés nélküli gyakornokként egy lapkiadó vállalatához kerül, gazdasági pályára sodródik és azon is marad. A felszabadulás után az Újjáépítési Minisztériumban miniszteri titkár, majd az Építésügyi Minisztérium főelőadója a tervezésgazdasági osztályon. Tanfolyamokra jár, statisztikai, tervezésgazdasági képzéseket szerez, a főváros legnagyobb építőipari vállalatának csoportvezetője, majd vállalatgazdasági osztályvezetője. Közgazdasági teendői mellett sem halványul el a történelem iránti vonzódása. Tagja és előadója lett a TIT Történelmi és Közgazdasági Szakosztályainak. Negyedszázad alatt mintegy 70 féle előadást, előadássorozatot tartott a vállalatoknál, intézményekben a magyar és az egyetemes történelem, a gazdaságtörténet stb. témakörében. A Történelmi Szakosztály vezetőségi tagjai közé választotta, így lett az 1976 októberében megalakított Hely- és Üzemtörténeti Szakcsoport elnöke.

Soha nem törekedett társadalmi vezetői pozíciók betöltésére, de ha megbízták, vállalt kötelezettségeit maradéktalanul teljesíti, tisztét hozzáértéssel, elismerésre méltóan tölti be. Volt kerületi és fővárosi tanácsstag, a pártoktatásban gazdaságpolitikai szakcsoportvezető; jelenleg is propagandista, konferenciák előadója, vezető szakcsoportunkat, az EGSZI-ben a Nyugdíjasok Körét, Közgazdász és történész diplomával amatőr helytörténész. Írásai ezért szakszerűek gazdasági-műszaki vonatkozásokban is. Tevékenységét ez a különleges kettősség jellemzi: gazdasági munka és történelmi ismeretterjesztés. Kívánjuk, hogy tudását még sokáig kamatoztathassa honismereti kultúránk elmélyítésében.

Steer János

